

A cigány bűnelkövetők sajátosságai Szabolcs-Szatmár megyében

Magyarország Európa egyik legnépesebb cigány lakosságú országai közé tartozik. A hazánkban élő cigányok létszáma a nemhivatalos becslések szerint 360 000—370 000. A jelenlegi születési arányszámot figyelembe véve 1990-ig számuk eléri, sőt meghaladja a négyszázezetet.

Szabolcs-Szatmár megyében 50 000—55 000 cigány él. Ez a megye lakosságának 7—8%-a. Érdekes képet mutat megyén belül az életkor szerinti megoszlásuk is: 52%-uk 18 éven aluli, 42%-uk 18—60 év közötti, 6%-uk pedig 60 éven felüli. Az elmúlt két és fél évtizedben a cigány lakosság szociális helyzetének javítására, a munkaviszony és a rendszeres megélhetés biztosítására, az alacsony műveltség és a még mindig jelentős analfabétizmus felszámolására, társadalmi beilleszkedésük elősegítésére számos párt- és kormányhatározat született.

Szabolcs megyében a központi és helyi intézkedések hatására a cigány lakosság életkörülményei jelentősen javultak. Kedvezőbbé váltak élet- és lakáskörülményeik, valamint a munkához való viszonyuk. A lakásépítő akció kezdete óta a megyében a cigánytelepek szanálása a városokban gyakorlatilag befejeződött, a kisebb településeken az anyagi lehetőségeknek megfelelően jelenleg is folyamatban van. Ma még kb. 8 000—10 000 cigány él igen mostoha életkörülmények között.

Kedvezőtlenül alakult viszont a cigány lakosság körében a bűnözés, számos magas szintű jogszabály által bevezetett intézkedés ellenére, sőt a korábbi évekhez viszonyítva újabb területekre (pl. üzérkedés, deviza- és vámszabályok megsértése stb.) is kiterjedt. Ha a bűnözési gyakoriságot vizsgáljuk, akkor arra az eredményre jutunk, amire dr. Tauber István jutott a Belügyi Szemlében: míg a nem cigány elkövető a nem cigány lakosoknak 0,73%-a, addig a cigány elkövető a cigány lakosoknak 1,5%-a, vagyis a cigány elkövetők gyakorisága kétszerese a nem cigány elkövetőknek.

Egy 1982-ben készült felmérés néhány tapasztalatát és az Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Statisztika 1978—1983. évi Szabolcs-Szatmár megyére vonatkozó adatait vázolom. Úgy érzem — a jelenlegi helyzetet figyelembe véve —, hogy a büntetvégrehajtásnak is számolnia kell ezzel a bonyolult, nemkívánatos társadalmi jelenséggel.

A cigány származású elítéltek kriminológiai sajátosságai

Több helyütt olvasható a szakirodalomban, hogy a cigány lakosság körében az átlagosnál jóval nagyobb a bűnözés intenzitása. Minden hatodik fiatalkorú bűnelkövető cigány, így a bűnözési utánpótlás szinte automatikusan biztosítva van. A vizsgálat időpontjában 586 elítélt töltötte jogerős büntetését intézetünkben, akik közül 237 cigány származású volt, vagyis az összlétszám 40,4%-a. Me-

gyénkben az összbűncselekményt elkövetők közül 1978-ban 10,87%, 1983-ban pedig 11,86% volt cigány származású.

Életkor szerinti megoszlásukat tekintve 46,4%-uk 18—25 éves, 27,7%-uk 26—30 éves, 11,8%-uk 31—35 éves, 16,1%-uk pedig a 36—55 éves korosztályhoz tartozik. Ha tehát a 18 és 30 év közöttiek arányát vizsgáljuk, megállapítható, hogy az intézetben büntetésüket töltő elítéltek 72,1%-a ebbe a kategóriába sorolható. Egyértelműen kitűnik, hogy a fiatal felnőttek aránya a legmagasabb.

A szabadságvesztésüket töltő cigány elítéltek bűncselekmény szerinti megoszlása:

Bűncselekmény	fő	%
Lopás	99	41,8
Garázdaság	49	20,7
Testi sértés	29	12,2
Rablás	13	5,5
Hivatalos személy elleni erőszak	9	3,8
Erőszakos közöszlés	5	2,1
Közveszélyes munkakerülés	6	2,5
Egyéb	27	11,4

Rendkívül magas a cigány elkövetők részvételi aránya — 41,8% — a vagyon elleni bűncselekményekben. Jelentős az erőszakos bűncselekményt elkövetők száma is, a garázdaság esetében 20,7%, a testi sértés esetében pedig 12,2%. A vagyon elleni bűncselekmények elkövetése terén a megyében is hasonló helyzet alakult ki.

Helyi viszonylatban kiemelendő, hogy tartósan magas a rablásokban való részvételi arány, 1983-ban e bűncselekmény-kategóriában az összelkö-

vetők 39,4%-a volt cigány származású. Még kedvezőtlenebb az a tény, hogy a rablásokat és a kifosztásokat megközelítően fele-fele arányban fiatalkorúak követik el. Az alkoholfogyasztás szerepét a bűncselekmények elkövetésében csak azoknál az elítélteknél tudtuk felmérni, akiknél az ítéletkiadmány utalt erre. A munkával szerzett kereset jelentős részét kulturálatlan módon, a munkában nem álló környezet részvételével még a fizetési napon elherdálják. Alkoholos állapotban pedig erőszakos, garázda jellegű bűncselekményeket követnek el. A felmérésben szereplők közül pl. 49-en (20,6%) garázdaságért, 29-en pedig (12,2%) testi sértést voltak elítélve, és szinte valamennyiüknél fennállott a bűncselekmény elkövetésekor az alkoholos befolyásoltság.

Nem jellemző a cigány elkövetőkre az ún. intellektuális bűncselekmény. (A felmérésben szereplők közül csupán 1 követett el sikkasztást.)

A bűncselekmény elkövetési körülményeit elemezve kiderült, hogy 109 tettes egyedül követte el a bűncselekményt, ami valamivel kevesebb, mint a társas elkövetés fele. A fennmaradó 128 elítélt esetében a társas elkövetési forma volt a jellemző, a büntársak legtöbbször a családi, baráti körből kerültek ki. A fiatalkorúaknál egyre gyakrabban fordul elő, hogy csoportba verődve követik el a bűncselekményeket, és az esetek döntő többségében az alapmotiváció a szórakozáshoz szükséges pénz megszerzése.

A vizsgált személyek háromnegyed része a visszaesők, a többszörösen visszaesők kategóriájába tartozik. Ha ezt az arányt összevetjük azzal a ténnyel, hogy az itt szereplő cigány elkövetők 46,4%-a a fiatal felnőtt korosztályhoz sorolható, akkor egyértelműen kiderül, hogy jelentős többségük már fiatalkorúként is el volt ítélve.

A megkérdezettek közül 110 elítélt családjából elmondásuk szerint még senki sem volt büntetve, 127 fogvatartottnak viszont legalább egy vagy több hozzátartozóját vonták — több esetben is — büntetőjogilag felelősségre.

A cigány családok nagy részében a szülők valamelyike, főleg az apa, illetve egy-két testvér töltött már jogerős szabadságvesztés-büntetést. Ha ehhez hozzátesszük, hogy a család a legelső, érzelmileg pedig mindvégig a legjelentősebb közösség az emberek életében, amely a társas viselkedés és tevékenység szokásrend-

jébe vezet, illetve annak mintáját nyújtja, akkor nem csodálkozhatunk azon a tényen, hogy a cigány családok zöménél a családtagok, a szűkebb környezet kriminogén hatása a cigány elkövetők számának növekedésében egyértelműen kimutatható. A bűncselekmények sértettjei széles körből kerülnek ki, de magas számban szerepelnek a körön belül közeli, illetőleg távoli ismerősök, rokonok. Garázdaságot — ellentétben a közhiedelemmel — nemcsak szórakozóhelyeken követnek el, hanem cigánytelepeken, a családjuk körében is, a feleség, a gyerekek bántalmazásával. Ennek legtöbbször az a következménye, hogy a teleplakók is beavatkoznak és tömeges verekedés alakul ki, s nem egy esetben emberölési kísérletet, súlyos testi sértést követnek ilyenkor el.

Életkörülmények

E kérdés kapcsán megvizsgáltuk a lakáskörülményeket, a családi helyzetet, a foglalkozás szerinti megoszlást.

Megállapítottuk, hogy 134 elítélt nős volt, illetve élettársi viszonyban élt. Ez több mint a felmérésben szereplők fele, pontosabban 56,6%-a. A nőtlenek közül többen éltek már hosszabb vagy rövidebb ideig élettársi viszonyban, csupán a büntetésük előtt szakadt meg ez a kötelék. A válások száma viszonylag alacsony, mindössze 7,2%, a nem cigányok esetében ez jóval magasabb. Több éves tapasztalatunk, hogy a nem cigány bűnelkövetők még a börtönbüntetés alatt elválnak. A cigány bűnelkövetőknél hasonló esettel csak nagyon ritkán lehet találkozni.

Ha összehasonlítjuk a szülők és gyerekek családjának létszámát, azt tapasztaljuk, hogy a szülők esetében mindössze négy családnál (ez a felmérésben szereplők 1,7%-a) van egy gyerek. Általában 7-8 gyerek volt egy családban. Gyerekeiknél viszont már csak 2-3 gyerek. Bár nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a büntetésüket töltők 72,1%-a a 18—30 éves korosztályhoz tartozik, így feltétlenül számolni kell még a gyerekek számának növekedésével.

A munkaképes szülők és gyerekeik foglalkozás szerinti megoszlását vizsgálva kiderül, hogy az ipari, leginkább építőipari segédmunkások aránya 60,8%, ha ehhez hozzátesszük a mezőgazdasági fizikai dolgozók és az alkalmi munkások számát, akkor ez 84,5%-os foglalkoztatottságot jelent.

Az a tény, hogy a cigány bűnelkövetők többsége segéd-, illetve alkalmi munkából él, szoros összefüggésben van iskolai végzettségükkel. Nagy részük nem rendelkezik megfelelő általános iskolai végzettséggel, így továbbtanulásuk a szakmunkásképző intézetekben eleve kizárt, nem marad más lehetőségük, mint az, hogy segédmunkásként helyezkedjenek el.

Ugyanakkor továbbra is kedvezőtlen tény, hogy a munkaképes cigány nők döntő többsége nem vállal rendszeres munkát. A vizsgált személyek mindössze 22,3%-ánál volt a feleségnek állandó munkahelye. A megyén belül élő cigány nők 30%-ának van állandó munkahelye. A rendszeres munkavállalás elmaradásának oka elsősorban a nagy létszámú család (a cigány nők szinte az egyik gyereket szülik a másik után), a tudati elmaradottság, idegenkedés a női munkavégéstől.

A családok jövedelme — ha figyelembe vesszük az átlagfizetéseket, a családon belüli keresők számát, illetve a családok létszámát — legtöbb esetben a legszükségesebb igények kielégítésére sem elég. A megkérdozettek zöménél nem ritkaság, hogy az egy főre jutó jövedelem 300—500 forint között mozog.

A büntetésüket töltő elítéltek lakásviszonyai — a lakások állapotát, azok berendezését, az egy szobában lakók számát tekintve — rendkívül kedvezőtlenek. A lakásokból hiányoznak a higiénia legegyszerűbb feltételei is. Berendezésük sok esetben egy asztalból, tűzhelyből és néhány deszkából összetákolt ágyból áll. Egy-egy ágyon néha hárman-négyen is alszanak. Több generáció él együtt egy la-

kásban, illetve egy szobában. A felmérésben szereplők 64,5%-a hasonló körülmények között él. Az egy szobában lakó személyek számát tekintve a nem cigányok kimagaslóan jobb helyzetben vannak. „Több mint háromszor annyi nem cigány él egyedül egy szobában, mint cigány . . .” olvasható dr. Tauber István A cigánybűnözés vizsgálatának néhány kérdése című munkájában is.

Iskolai végzettség

Három arányszámmal lehetne jellemezni a cigány származású elítéltek iskolai végzettségét.

— Egyre többen vannak, akik elvégzik az általános iskola 8. osztályát. Ez a felmérésben szereplők 36,3%-a.

— Jelentős még azoknak a száma, akik a 4. osztály elvégzése után befejezik a tanulást családi, szociális vagy egyéb okokra hivatkozva. Ezek aránya 12,2%.

— Még mindig vannak analfabéták, akik soha nem jártak iskolába és még a nevüket sem tudják leírni. Ez a vizsgálatba bevontak 11,1%-a.

A vizsgálatba bevontak 63,7%-a nem fejezte be az általános iskolát. A szakközépiskola második évfolyamát négyen végezték el, a szakmunkásképző harmadik évfolyamát tizen, anélkül hogy szakmunkás-bizonyítványt szereztek volna.

Sajnos, még azok sem tudnak rendesen írni, illetve olvasni, akik elvégezték az általános iskola 1—4. osztályának valamelyikét. A megyén belül az iskolakötelesek beiskolázása eléri ugyan a 100%-ot, de csak 40%-uk végzi el eredményesen az általános iskolát.

Vizsgálatunk nem volt teljes körű, azzal a céllal készült, hogy általános képet adjunk a cigány származású bűnelkövetőkről. Befejezésül azokat a szakirodalomban előforduló megállapításokat, véleményeket összegzem — néhány saját tapasztalattal kiegészítve —, amelyek a cigányok bűnözése, a cigányok életkörülményeinek kutatása kapcsán napvilágot láttak.

A cigány lakosság integrálódásával foglalkozó tanulmányok hangsúlyozzák, hogy csupán egy-két tényező megváltoztatása és a lehetőségek biztosítása még nem oldja meg automatikusan a cigányság társadalmi problémáit. Valamennyien egyetértenek abban, hogy a megoldás kulcspontjai a munka, a lakás és az iskola. Mindhárom területen egyidejűleg kell támogatott tevékenységet folytatni.

A munka szempontjából a fejlődés útja nem a hagyományos cigány munkák fejlesztése, hanem a társadalmi munkamegosztásba való bekapcsolódás. Ez a folyamat természetesen nem zökkenőmentes. Ismeretes, hogy pl. nagy részük még ma is rendkívül gyakran változtatja munkahelyét. Jó néhányan csak annyit dolgoznak, hogy egyik napról a másikra megéljenek. A két és fél évezredes vándoréletmódról igen nehéz néhány év alatt átállni a mindennapi szervezett munkára.

A cigányok bűnözésének továbbra is oka a megfelelő kereset, a jövedelem hiánya, amely nem szűnt meg azzal, hogy a népes családból egy személy állandó vagy viszonylagosan állandó munkát vállalt.

Ami a lakáshelyzetüket illeti: folyamatosan fel kellene számolni telepszerű elszigeteltségüket, bár önmagában ez nem szünteti meg a cigánylakosság bűnözésének arányait. Ettől az intézkedéstől csupán hosszabb távon lehet hatékony eredményt remélni.

Az analfabéták száma, az alacsony műveltségi szint és e kettő együtt szintén jelentős hatással van a cigányok bűnözésére. Gondot kellene fordítani a megfelelő iskolai végzettséggel rendelkező cigány lakosság szakmai képzésére, biztosítani kellene, hogy a jó képességű egyének ne kallódjanak el.

Az állampolgári jogok és kötelezettségek megismerése és betartása érdekében fokozni kellene a cigány lakosság körében a felvilágosító nevelést abból a

célből, hogy minél több cigány szülő fontolja meg, hány gyermek iskoláztatására, tisztességes nevelésére futja pénzéből és erejéből.

Börtönön belül különböző pedagógiai módszerekkel nemcsak kívülről kell behatolni a különböző cigány származású közösségekbe, hanem saját közösségeikben kell kialakítanunk olyan egészséges magot, amely belülről kifelé hatva segíti munkánkat. Sok esetben tapasztaljuk, hogy a közülük kiemelkedő értelme- sebb egyénekre felnéznek, azokat tisztelik és példás magatartásukat követik.

A börtönből szabadultak segítése érdekében fokozni kell az utógondozói munka hatékonyságát. Egyre több társadalmi pártfogót kellene ebbe a munkába bevonni. Ma még kevés az olyan társadalmi pártfogó, aki hivatásának annyira a magaslatán áll, mint Ny. Z.-né. Íme, hozzám küldött levele.

Tisztelt Parancsnok úr!

Tudom, nem szokás, hogy egy ismeretlen nevelő egy ismeretlen tisztnek levelet ír, de már olyan régen végzek megelőző és utógondozói munkát, főleg cigányok kö- zött, hogy remélem, nem veszi rossz néven. Hiszen Önök ott, mi itt megpróbáljuk né- ha a lehetetlent is. A K. családdal most vagyok a mélyponton. Mari 23 éves, analfa- béta. Ő a családfenntartó. Anna 17, Kati 15, Zsuzsa 14, Laci 12, Zsolti 5 éves. Mari lánya, Rozália pedig 4. Mióta a szülők büntetésüket töltik, mindent megtettem, amit erővel és szívvel bírtam. De a telep még egy ideig telep marad, és ekkora családot apa nélkül összetartani nagyon nehéz. Az anyáról nem irok. Ő mindig csak vissza- húzta a családot. De a gyerekek ma még úgy állnak, hogy talán lehet belőlük valaki. Talán . . . Amíg kötődnek hozzám!!! De a telepi szokások elég erősek: szökés, lopás, verekedés napirenden. Félttem a lányokat! Hiszen ilyen korban a cigány nők nagy ré- sze már gyereket szül. Nagyon szeretném tudni, mik a kilátások? Van-e remény, hogy K. Gyulát előbb elengedik? Legalább feltételesen vagy ideiglenesen?

Tanítási év alatt könnyebb, hiszen naponta találkozom a három kisébbel. De a nyártól rettegek! Messze a telep! S annyi a veszély, hogy aki nem él benne, nem is sejti.

Kérem, írjon nekem!

*Üdvözlettel:
Ny. Z.-né nevelő
Pásztor*

U. i.: Ezeknek a gyerekeknek nincs még semmi a fülük mögött. Még egy rágógumi- lopás sem! Nyugodtam hazaengedhetem őket a saját lakásomba, hogy hozzanak el ezt vagy azt, esetleg vegyenek ki a tárcámból egy húszast. Ez a magyarázata, hogy nem engedtem őket nevelőotthonba! Félttem, hogy „nem ők” jönnek vissza!

Ny-né

Tulajdonképpen ebben a levélben sokkal több van, mint aggódás. A jó szán- dékú, tenniakaró társadalmi pártfogó szinte a cikkben jelzett gondokat és problé- mákat veti fel.

Dr. Estók József